

dr hab. inż. Arkadiusz Terman, prof. ZUT
Katedra Genetyki
Wydział Biotechnologii i Hodowli Zwierząt
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

RECENZJA

pracy doktorskiej Pani mgr Dagmary Lisman pt. **„Analiza genetyczna stanowiska szkieletowego ujawnionego przy pracach na terenie byłego niemieckiego Obozu Pracy Przymusowej „Treblinka I”** wykonanej w Zakładzie Genetyki Sądowej Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie, pod kierunkiem naukowym **dr hab. n. med. Andrzeja Ossowskiego**.

Prowadzenie analiz archeologicznych i antropologicznych jest bardzo potrzebne, ponieważ dostarczają one danych o osobach pochowanych często w grobach masowych. Dzięki takim badaniom możemy dowiedzieć się wiele o tożsamości tych osób, jak również w jaki sposób zginęli. Dobra współpraca naukowców z różnych dziedzin m.in. archeologów, genetyków czy biegłych sądowych spowodowała, że możliwe stało się rozpoznanie ofiary nawet sprzed kilkudziesięciu lat i zapewnienia jej godnego pochówku. Dynamiczny rozwój metod genetyki molekularnej sprawił, że coraz częściej poznajemy dane ludzi, którzy zginęli w tzw. przymusowych obozach pracy.

Obecnie wielu naukowców podejmuje się próby realizacji projektów badawczych polegających na poszukiwaniu miejsc w których powstawały mogiły zbiorowe, a następnie identyfikacji osób tam spoczywających.

Dlatego uważam, że zasadnym wydaje się prowadzenie takich badań, ponieważ często nie mamy świadomości, że wokół naszego codziennego życia mogą znajdować się zbiorowe groby w których spoczywają nasi krewni.

Oceniana przeze mnie rozprawa doktorska ma charakter pracy naukowej związanej z wykonaniem analiz genetycznych szkieletów ludzkich znajdujących się na terenie Obozu Pracy Przymusowej „Treblinka I”.

Dysertacja składa się z 127 stron tekstu wraz z wykazem tabel i rycin oraz literaturą.

Praca doktorska składa się z 9 rozdziałów (*choć rozdział literatura nie wszedł w numerację?*): Streszczenie w języku polskim i angielskim – 2 strony, Wstęp – 33 strony, Cele pracy – 1 strona, Materiał i metody badawcze – 16 stron, Prezentacja wyników badań – 22 strony, Omówienie wyników badań – 15 stron, Wnioski – 1 strona, Dyskusja – 6 stron, Wykaz tabel i rycin – 1 strona oraz Literatura – 26 stron.

Układ dysertacji, który przyjęła Doktorantka jest aktualny i powszechnie przyjmowany dla tego typu opracowań naukowych.

Mam kilka drobnych uwag dotyczących tego układu:

- 1. Rozdział IV powinien brzmieć Wyniki badań, ponieważ wiadomym jest, że zostaną one zaprezentowane*
- 2. Dyskusja powinna poprzedzać wnioski, które są podsumowaniem wszystkiego co się działo w pracy doktorskiej*
- 3. Rozdział literatura powinien brzmieć inaczej np. Piśmiennictwo czy Bibliografia, ponieważ przyjmuje się, że literatura jest piękna.*

W zaprezentowanej pracy doktorskiej Autorka przedstawiła bibliografię, która zawiera 211 pozycji, gdzie prawie wszystkie z wyjątkiem kilku są to publikacje obcojęzyczne, co bardzo rzadko się zdarza i dowodzi o pracowitości i dociekliwości Doktorantki.

W przedstawionej mi do recenzji rozprawie doktorskiej mogę stwierdzić, że Autorka wykazała się dużym zmysłem naukowym, jak również dokładnością wykonywanych analiz. Podeszła do swoich badań z wielkim szacunkiem i etyką naukową. Pani Magister wykorzystała wiele metod genetyki molekularnej, które wymagają dokładności oraz doświadczenia w pracy w laboratorium.

Analizując na początku część formalną dysertacji uważam, że jest przygotowane na wysokim poziomie naukowym, a przedstawione cele w większości przypadków znajdują odpowiedź we wnioskach.

Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

W ocenianej rozprawie doktorskiej Autorka przedstawiła analizę genetyczną szkieletów (zębów) pochodzących od ofiar spoczywających na terenie Obozu Pracy Przymusowej „Treblinka I”.

Doktorantka przed realizacją badań postawiła sobie cztery podstawowe cele ustawione w chronologiczny sposób, mówiące o sprofilowaniu szczątków, następnie o określeniu haplogrup i na końcu o ustaleniu pochodzenia biogeograficznego oraz analizy pokrewieństwa. Wykonała wiele analiz molekularnych wykorzystując najnowsze metody laboratoryjne.

Według mojej opinii na początku pracy brakuje wykazu skrótów, które byłyby przydatne w dalszych etapach dysertacji.

W pierwszym rozdziale „Wstęp” Doktorantka wyjaśniła potrzebę prowadzonych badań oraz przybliżyła zagadnienia związane z prowadzonymi analizami. W rozdziale tym można zapoznać się ze wszystkimi informacjami dotyczącymi zarówno obozów pracy, jak i metodami badawczymi wykorzystywanymi w tego rodzaju badaniach, które poparte są cytowanymi pracami innych naukowców. *Jest to jednak dość długi rozdział i można było pokusić się o jego rozdzielenie na dwa rozdziały: wstęp i następnie przegląd piśmiennictwa – jest to tylko sugestia i poddaję ten pomysł pod dyskusję.*

Kolejny fakt stanowi brak postawionej hipotezy badawczej, która jest przypuszczeniem Doktorantki jakie wyniki badań może uzyskać. Powinna być stosowana w tego typu opracowaniach, a następnie może zostać potwierdzona bądź obalona.

W kolejnym rozdziale II. „Cele pracy” Doktorantka zaprezentowała cztery główne cele badawcze, które informują czytelnika o kolejności działań. Autorka informuje, że na początku zajmie się sprofilowaniem szczątków, następnie na podstawie mitochondrialnego DNA określi haplogrupy. Kolejnym etapem będzie próba ustalenia pochodzenia biogeograficznego ekshumowanych szczątków i wreszcie analiza pokrewieństwa. Wszystkie cele są czytelnie przedstawione i nie budzą zastrzeżeń.

Uważam tylko, że w 4 celu nie ma potrzeby podawania nazwy programu, który będzie wykorzystywany, ponieważ to raczej informacja do rozdziału Materiał i metody badawcze. Poza tym w tym celu użyto nazwy „analiza”, a analiza jest metodą badawczą, lecz nie celem, więc proponuję użyć inne nazwy np. identyfikacja.

Rozdział „Materiał i metody badawcze” został przedstawiony prawidłowo i podzielony na 12 podrozdziałów. Autorka podaje, że badania prowadzone były na materiale pochodzącym od 42 osobników z grobu masowego oraz 7 z pojedynczych jam grobowych. W pracy użyto klasycznych metod genetycznych wykorzystywanych w tego rodzaju badaniach.

Mam pytanie dotyczące wykorzystanego materiału do badań. Doktorantka pisze, że w grobie znajdowało się około 50 ofiar, następnie, że ekshumowano minimum 49 osobników po czym dodaje, że do analiz użyto materiał pochodzący od 42 osobników. Zastanawiam się po co te stwierdzenia „około” oraz „minimum”, skoro dowiadujemy się, że badaniami objęto dokładnie 42 osobników?

Rozdział IV. „Prezentacja wyników badań” został podzielony na 4 podrozdziały, w których zamieszczono 15 tabel. Informacje zawarte w tabelach przedstawione zostały w sposób czytelny i informują czytelnika o wynikach otrzymanych podczas realizacji badań.

Jedyną sprawą dyskusyjną jest fakt rozdzielania tabel na np. 5a 5b.....Wydaje mi się, że można było wprowadzić kolejność 5, 6, 7.?

Rozdział V. „Omówienie wyników badań” jest moim zdaniem zbyt skąpo opisany. Jak sama nazwa wskazuje omówienie powinno zawierać opis danego zagadnienia. Jednakże na 15 stron rozdziału tylko 3 strony stanowią omówienie uzyskanych przez Doktorantkę wyników badań własnych, resztę stanowi 10 tabel i 2 wykresy.

Moim zdaniem tabele wykorzystane w tym rozdziale prezentują wyniki badań i powinny znaleźć się w rozdziale IV. Gdyby Doktorantka opisała wyniki zawarte w tych tabelach dostarczyłaby lepszej informacji niż podając tylko suche fakty, z których czytelnik sam musi odczytać i przeanalizować zawarte dane. Uważam, że przed publikowaniem wyników badań Doktorantka jest w stanie poszerzyć ten rozdział dokonując omówienia wyników.

W rozdziale 7. „Wnioski” przedstawiono 4 wnioski, które dają odpowiedź na pytania zawarte w postawionych wcześniej celach badawczych. Wniosek 3 można uznać jako stwierdzenie, dlatego proponuje zmienić nazwę rozdziału na stwierdzenia i wnioski.

Kolejny rozdział „Dyskusja” jest napisany w poprawny sposób, gdzie Doktorantka omawia swoje wyniki i porównuje je do wyników uzyskanych przez naukowców z różnych ośrodków badawczych.

Jak już wcześniej wspomniałem uważam, że rozdział ten powinien znaleźć się wcześniej po rozdziale „omówienie wyników badań”, a przed „wnioskami”.

Mam kilka uwag natury polemicznej, które nie podważają mojej ogólnej pozytywnej oceny dysertacji:

1. Na stronie 41 podano informację, że w tabeli nr 1 i 2 przedstawiono ogólne stężenie pobranego materiału, jednak w obu tabelach brak jest danych na ten temat.
2. Na stronie 48 Autorka wypisuje wykorzystane metody badawcze, jednak w mojej opinii opisane zostały podjęte działania a nie wymienione metody.
3. W każdym przypadku wymieniania skąd pochodzi materiał badawczy Doktorantka podaje, że były to zęby ze szczęki, myślę, że stwierdzenie „ze szczęki” nie jest zasadne.
4. Rozdział VIII nosi nazwę Wykaz tabel i rycin, jednak zamiast rycin przedstawione są zdjęcia, proponuję, aby ujednolicić nazewnictwo w całej pracy.
5. W pracy pojawiają się również drobne uchybienia edytorskie, które naniósł w manuskrypcie.

W podsumowaniu chciałbym stwierdzić, że wymienione uwagi nie umniejszają pracy i w moim zamyśle mogą być pomocne w dalszych etapach badawczych Doktorantki.

Z całą stanowczością uważam, że Autorka bardzo dobrze poradziła sobie z rozwiązaniem tematu badawczego i według mnie przedstawiona do oceny dysertacja idealnie wpisuje się w standardy prac doktorskich. Podjęte przez Doktorantkę wysiłki badawcze zasługują na uznanie z uwagi na aktualny przedmiot podjętej problematyki naukowej.

Nie wnoszę żadnych uwag dotyczących oceny pozamerytorycznej pracy. Jest ona poprawnie opracowana pod kątem językowym, jak również pod względem formalnym.

Wniosek końcowy

Recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska wnosi wysokie wartości merytoryczne, tak o charakterze poznawczym, jak i empirycznym do dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu, dyscypliny nauki medyczne. Dysertacja w pełnym zakresie stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego, wykazuje zarówno dużą wartość poznawczą, jak i teoretyczną. Została ponadto przygotowana na wysokim poziomie metodycznym, merytorycznym i redakcyjnym. Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione fakty, stwierdzam, że przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Dagmary Lisman pt. **„Analiza genetyczna stanowiska szkieletowego ujawnionego przy pracach na terenie byłego niemieckiego Obozu Pracy Przymusowej „Treblinka I”** spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone na podstawie art. 18a ust. 5 ustawy z dnia 14 marca 2003 r.

o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017, poz. 1789) w związku z ust. 2 i 3 tego samego artykułu w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1669).

W związku z powyższym przedstawiam wniosek Radzie Naukowej Dyscypliny Nauki Medyczne, Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Dagmary Lisman do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Szczecin, dnia 26 lipca 2022 roku

Arkadiusz Termer